

8. Пекарський П.П. *Історія імператорської Академії наук в Петербурзі: Довідник Петербурзької бібліотеки (ДПБ), 1870. - Т.1. - С.133-134.*
9. Попов М.В. *Судова медицина. - М.: Медичне державне видання, 1950., - 444 с.*
10. *Сто двадцять п'ять років криміналістики, як фундаментальної науки // В кн.: Заслужені винахідники та раціоналізатори України (вибрані фундаментальні наукові праці) Олуйко В.М., Азарський І.М., Процьок О.Г., Азарська О.О. та інші. - Хмельницький: Поділля, 2001. - С.202-206.*
11. Торвальд Ю. *Криміналістика сьогодні. Пер. з нім. - М.: Юридична література, 1980. - 200 с.*

Ярін В.М.,

завідувач кафедри кримінального права та процесу ХГУП, кандидат юридичних наук

СТАНОВЛЕННЯ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

В умовах соціально-економічних перетворень в Україні, які супроводжуються загостренням криміногенної обстановки, на Збройні Сили України та інші військові формування здійснює свій вплив спектр сучасних негативних явищ. Не обминули їх і явища корупції та зниження військової дисципліни. Оскільки в них зосереджені унікальні матеріальні засоби (зброя, транспорт, зв'язок тощо), вони є особливою сферою різних кримінальних інтересів, в яку втягуються різні категорії військовослужбовців. За таких умов великого значення в боротьбі зі злочинністю набувають органи дізнання у Збройних Силах України. Тому ще в 1999 році ми висловили думку, що не можна покращити якість діяльності органів дізнання в особі командирів військових частин, з'єднань і начальників військових установ та призначених ними офіцерів-дознавачів, які поєднують врегульовану нормами кримінально-процесуального законодавства діяльність з виконанням своїх прямих воїнських службових функцій.

На наш погляд, недосконалою була сама організація дізнання, заснована на сполученні функцій командира-єдиначальника (не зацікавленого в пошуках злочинів у ввіреній йому військовій частині) і органу дізнання, що не забезпечувало якість розслідування злочинів та неупердженість під час провадження дізнання. Крім того, органи дізнання та офіцери-дознавачі, як правило, не мали спеціальної юридичної підготовки.

Тому, ще в 1906 році у журналі "Офицерская жизнь" підкреслювалась важливість правильної організації органів військової юстиції, оскільки «военная служба насковзь проникнута духом подчиненности и чинопочитания, что и является существенным элементом воинской дисциплины, создает такие отношения между категориями военнослужащих, стоящих на различных ступенях иерархической лесницы, что во многих случаях только бдительный надзор независимой судебной власти и постоянная возможность ее авторитетного вмешательства могут защитить подчиненного от произвольных и незаконных действий со стороны лиц, облеченных властью»¹. Ця оцінка особливостей військової служби є актуальною і в теперішній час, тому що "у період становлення української державності, глибинних перетворень суспільних відносин і корінних змін у всіх сферах духовного життя у Збройних силах, на жаль, панує управлінська сваволя: командири завжди праві і поза підозрою"².

В літературі також констатується, що "суть дела заключается еще и в том, что до настоящего времени в Вооруженных Силах не имелось органа, который бы занимался на основании действующего законодательства оперативно-розыскной деятельностью. Отсюда и

многочисленные непредотвращенные тяжкие преступления и безнаказанность «отцов-командиров» (нередко весьма высокого ранга).

Действующие в войсках органы военной прокуратуры обладают лишь функцией надзора за исполнением законов, органы дознания Вооруженных Сил полностью подчинены командованию, а действительно квалифицированные и подготовленные органы ФСБ действуют лишь по определенным соответствующим законам направлениям борьбы, в первую очередь с государственными преступлениями. Вместе с тем, в целом по стране оперативно-розыскная деятельность проводится как органами МВД, ФСБ, так и рядом других спецслужб. В отсутствии аналогичной системы в войсках, на наш взгляд, одна из причин захлестнувшей армию преступности³. Мова тут йшла про Збройні Сили Росії, але подібна проблема існувала і в Збройних Силах та інших формуваннях України. Тому, на нашу думку, органи дізнання в особі командирів військових частин, з'єднань та начальників військових установ необхідно було ліквідувати, а функції провадження дізнання та деякі інші покласти на створений на професійній основі і незалежний від військового командування новий орган дізнання. При такій реорганізації командири військових частин, з'єднань та військових установ цілком звільняються від непритаманних їм функцій і концентрують увагу на здійсненні основної статутної службової діяльності – командуванні та військовому управлінні.

Саме як реалізацію кардинальних поглядів щодо реформування органів дізнання необхідно розцінити прийняття Верховною Радою Закону України “Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України”, який був підписаний Президентом України 7 березня 2002 року та опублікований. Прийняття такого закону є значною подією для Збройних Сил України. Аналіз деяких положень цього закону дає можливість зробити певні висновки.

На наш погляд, в назві служби слід було б використовувати вже існуюче найменування, наприклад “Про військову міліцію (поліцію) у Збройних Силах України” по аналогії з міліцією МВС України. Необхідно зауважити, що термін “міліція” (від лат. *Militia* – військо)⁴ не відповідає функціям, які покладені в нашій державі на органи з такою назвою, але він став звичним за роки, що пройшли з 1917 року. Термін “поліція” (від гр. “*politeia*” – управління державою, адміністрація)⁵ цілком відповідає функціям правоохоронних органів. Військовий енциклопедичний словник визначає військову поліцію як службу у Збройних Силах багатьох держав – США, ФРН та ін., яка виконує поліцейські функції – затримання дезертирів, розслідування злочинів, контроль за рухом військового транспорту на дорогах та ін.⁶ Але як би вона не називалась, існування Служби правопорядку доцільне і з точки зору професіоналізму – кожен напрямок її діяльності (ст.5 п.п.1,2) буде забезпечуватись спеціалістами, які пройшли добір та перевірку щодо професійної придатності до служби в ній.(ст.12)

Значним недоліком прийнятого закону про Службу правопорядку є ненадання їй права проводити оперативно-розшукову діяльність. Не викликають ентузіазму положення про те, що загальне керівництво Службою правопорядку здійснює Міністр оборони України, а її фінансування здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, які виділяються на утримання Збройних Сил України і передбачаються у кошторисі Міністерства оборони України окремим рядком (ст.5).

Ст.16 Закону передбачає, що контроль за діяльністю Служби правопорядку, дотриманням нею законодавства також здійснюється Міністром оборони України.

Таким чином, Служба правопорядку у Збройних Силах України знову опиняється в підкоренні військового командування і є великі сумніви щодо її майбутньої здатності “виносити сміття з хати”.

Таке занепокоєння виникає тому, що ще в 1997 році під час обговорення проекту федерального закону “О военной полиции”, російська газета “Независимое военное обозрение” писала: “Военная полиция создается при Президенте, как федеральный правоохранительный орган, независимый от других структур исполнительной власти. Финансирование военной полиции предусмотрено из федерального бюджета по графе «правоохранительные органы», а не из военного бюджета. Нельзя не сказать о том, что подобный подход разделяется абсолютным большинством заинтересованных органов, в том числе Главной военной прокуратурой, командованием внутренних войск, руководством Федеральной службы безопасности, Федеральной пограничной службой и рядом других структур. Особую позицию занимает по данному вопросу Министерство обороны, считающее, что военная полиция должна быть подчинена Министру обороны. Однако предлагаемые Минобороны функции военной полиции превращают ее лишь в усиленную комендантскую службу, всецело зависимую от соответствующих начальников. С другой стороны, представлять право проведения оперативных мероприятий дознания (*нашим* Законом ведения оперативно-розыскной деятельности Службою правопорядку не передбачено – *виділено нами*) и предварительного следствия в тех же внутренних войсках, службе подчиненной Министерству обороны, на наш взгляд, с юридической точки зрения противозаконно, а с практической – недопустимо, поскольку это может привести к непредсказуемым последствиям»⁷. Ми ці думки поділяємо⁸.

З викладеного випливає, що діяльність органів дізнання вимагає від службових осіб самого високого рівня глибокого розуміння необхідності перетворень, незалежно від особистих інтересів. Цілком зрозумілим є і той факт, чому Міністр оборони Росії наполягав на підкоренні йому військової поліції – створення нового органу, незалежного від всякого командування при здійсненні своїх функцій, несе загрозу виявлення великої кількості правопорушень (в тому числі – замаскованих). Звідси і бажання мати не незалежну працевдатну службу, а підлеглий орган, діяльність якого можна “регулювати” на власний розсуд. Залишається відкритим питання – чому при створенні Служби правопорядку не був врахований викладений вище досвід Росії?

Все вищевказане дає підстави для сумнівів щодо ефективності та дієвості новоствореної Військової служби правопорядку. Остаточну відповідь на ці сумніви дасть практична розбудова та діяльність підрозділів Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

¹ Кашин. О военной юстиции // Офицерская жизнь. – 1906.- № 12.

² Темко Г. Дисципліною військо міцніше // Військо України. – 1997. - №1-2.-С. 12-14.

³ Карпов Н. Силовикам нужна полиция // Независимое военное обозрение.-1997.-№ 30. - С. 4.

⁴ Военный энциклопедический словарь // Пред. гл. ред. комиссии Н.В. Огарков – М.: Воениздат, 1983 – С.444.

⁵ Военный энциклопедический словарь // Пред. Гл. ред. Комиссии Н.В. Огарков – М.: Воениздат, 1983 – С. 571.

⁶ Военный энциклопедический словарь // Пред. Гл. ред. Комиссии Н.В. Огарков – М.: Воениздат, 1983 – С. 571.

⁷ Карпов Н. Силовикам нужна полиция // Независимое военное обозрение. - 1997. - № 30. - С. 4.

⁸ Ярин В.М. Организационные и правовые основы деятельности органов дознания в Пграничных Войсках Украины. Диссертация на соискание научной степени канд. юрид. наук. – 1998.